

Pròleg

La jornada científica Alexandre de Riquer i el Modernisme, de la qual publiquem les actes en aquest volum, va tenir lloc a la Sala Pere Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) el 15 de novembre de 2021. En realitat era programada per al novembre de 2020, centenari de la mort de l'artista i Any Riquer declarat per la Generalitat de Catalunya. A causa de la COVID-19, es va retardar, doncs, un any. Després de proposar aquesta jornada científica a la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC l'any 2019, vaig tenir tot seguit el suport del president de la Secció, Ramon Pinyol, i del membre de la mateixa Secció Francesc Fontbona. Els estic molt agraït, i també vull donar les gràcies a la secretària de la Secció, Marta Ejarque, per tota la feina de preparació de la jornada i per la seva organització, que fou perfecta.

Per a mi, la finalitat d'aquesta jornada era atorgar a Riquer —encara avui dia considerat per molta gent un artista menor del Modernisme— la posició central que es mereix dins del moviment. Certament, Riquer no és un dels grans pintors del Modernisme i, com veurem, només va destacar en la modalitat de la pintura decorativa, però segurament és el millor dibuixant i dissenyador de l'Art Nouveau a Catalunya; també, en la seva faceta de poeta pintor, va ser una de les grans personalitats del simbolisme català. Per això vaig pensar que calia posar en relleu la seva personalitat polifacètica —que li va permetre practicar totes les modalitats artístiques i literàries de l'època—, per tal de veure millor el paper de capdavanter i de màxim representant que va tenir en moltes facetes de la producció plàstica i literària modernista.

Abans, però, calia parlar d'una primera època protomodernista de Riquer, que —atès que havia nascut el 1856— ja va ser actiu els primers anys vuitanta del segle XIX en el panorama artístic català. Són els anys de formació d'un jove Alexandre. És així que els organitzadors de la jornada vam demanar a Ramon Pinyol d'indagar en la relació entre Riquer i Jacint Verdaguer, que no s'havia estudiat mai a fons, i

que Ramon Pinyol va estendre a l'entorn familiar de Riquer. Un altre fet important de la biografia del jove Riquer és l'amistat amb Apelles Mestres —dos anys més gran que Riquer—, de la qual tenim com a prova una correspondència extensa que es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Mestres va tenir, sobretot des del punt de vista del dibuix i de la il·lustració, una gran influència sobre el jove Alexandre. D'aquesta manera, vaig pensar que Xavier Jové —gran col·leccionista i investigador dels dos artistes— podria establir, mitjançant una gran quantitat de reproduccions, un paralelisme captivador entre llurs obres, que —més que un llarg discurs— demostraria l'estret parentiu entre tots dos en la creació de l'esteticisme. Un altre element molt important d'aquests anys de formació era l'arrelament a la Segarra i, particularment, a la casa pairal de Bassols, a prop de Calaf, i l'amor a la natura on va néixer. Joan Graells, historiador local de Calaf i gran col·leccionista de l'obra de Riquer, em va semblar la persona indicada per parlar d'aquest tema de la Segarra com a font d'inspiració del nostre artista.

Alexandre de Riquer fou un dels grans dissenyadors del Modernisme, tant en les arts gràfiques com en les arts decoratives. Respecte a les arts gràfiques, destacà en dues modalitats que van estar molt de moda a finals del segle XIX i principis del segle XX: l'exlibrisme i el cartellisme. Aitor Quiney —especialista del tema de l'exlibris a Catalunya, particularment, de la Revista Ibèrica de Exlibris— analitza les relacions de Riquer amb la cèlebre i excelsa publicació, mentre que Francesc Quílez —gran coneixedor de l'art publicitari, especialment, del cartellisme— ens dona moltes informacions inèdites sobre les col·leccions de cartells del Museu Nacional d'Art de Catalunya (MNAC) relacionades amb el nostre artista. Com a conservador en cap del Gabinet de Dibuixos i Gravats del MNAC, Francesc Quílez ha volgut afegir a la seva comunicació una relació de tots els documents que el MNAC conserva respecte a aquesta fraternal amistat de la qual ja hem parlat, entre Riquer i Apelles Mestres, que queda així encara més demostrada i evident. Mariàngels Fondevila, que coneix perfectament el conjunt de les arts decoratives del Modernisme, s'ha centrat en les activitats de Riquer en el món del moble i l'interiorisme, cosa que li ha permès endinsar-se en la pintura decorativa del Modernisme, de la qual Riquer fou un dels grans representants, com ho demostra amb una recerca molt completa que l'ha portada a descobrir conjunts decoratius de Riquer que ens eren desconeguts fins ara.

Amb el títol Alexandre de Riquer, estètica, teoria i vida, vaig reunir una sèrie de temàtiques importants per definir la personalitat estètica i vital d'Alexandre de Riquer. No només va ser poeta —com molts ho creuen—, sinó que també va ser un escriptor complet, novel·lista —amb la seva primera obra literària, Quan jo era noy, de la qual Joan Graells ja ens ha indicat la fortuna crítica en la seva època de publicació— i un crític d'art important. Francesc Fontbona, estudiós de la crítica d'art de l'època modernista, ens parla de la posició de Riquer dins d'aquesta problemàti-

ca, i del seu enfrontament i rivalitat amb el crític més influent del temps, Raimon Casellas. Una de les innovacions estètiques que Riquer incorporà a la seva obra plàstica fou el japonisme, ja en l'estilització del seu dibuix esteticista dels anys vuitanta del segle XIX, i després en la seva adopció de l'estil Art Nouveau, en què el japonisme és un dels estilemes fonamentals. Ricard Bru, gran especialista del japonisme, ens explica molt detalladament tot aquest procés.

Finalment, era obvi que calia presentar el Riquer poeta per arrodonir el polimorfisme de la seva personalitat artística. Sempre he pensat que, a més del contingut dels llibres de poesia, calia parlar del continent —és a dir, de la materialitat dels llibres—, sobretot si, en el cas dels de Riquer, generalment són il·lustrats per ell mateix. Per això, abans d'endinsar-nos en l'anàlisi textual de la poesia riqueriana, calia parlar de les arts del llibre com a complement indispensable de l'estudi d'unes obres d'art total i explicar com va concebre Riquer els seus reculls poètics. La persona més indicada per fer-ho era Pilar Vélez, gran especialista de les arts del llibre, que analitza tot aquest procés. Fins fa poc, Riquer era considerat un poeta menor del Modernisme literari, que, a parer meu, molt poca gent havia llegit. Només Maria Àngela Cerdà, d'ençà dels anys setanta i vuitanta del segle XX, l'havia estudiat, sobretot en relació amb el preraphaelisme britànic. No obstant això, aquests darrers anys s'ha reeditat el Poema del bosch, la seva obra magna, i s'ha editat el llibre, fins aleshores inèdit, Petons, amb una introducció de Maria Planellas, a la qual vaig demanar un estudi de la poesia amorosa d'Alexandre de Riquer, tema central de la seva poètica. Abans, però, em va semblar que calia situar la poesia de Riquer en el context del Modernisme literari. Margarida Casacuberta, centrant-se en el poema en prosa Crisantemes, situa perfectament Riquer en el corrent del simbolisme literari a Catalunya, en companyia de dos altres grans poetes pintors com ell, Santiago Rusiñol i Adrià Gual. Espero que, amb aquest reconeixement de la vàlua de la seva poesia, Riquer ja no serà menyspreat i ocuparà el lloc que li pertany en la història de la literatura catalana del Modernisme.

ELISEU TRENC

Membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica